

Kentsel Yaşamın Demir Kafesi

Iron Cage of Urban Life

Merve Çetin Dağdelen*

Özet

Kent hayatı genel olarak eski Mezopotamya uygarlıklarına kadar götürülebilir fakat bizim bildiğimiz anlamda kentleşmenin sanayi devrimi ile başladığını söyleyebiliriz. Kapitalizm hızla gelişmeye başlamış, kırdan kente göçler artmış, buna paralel olarak kent nüfusu artmış ve bu durumda tüketim kültürünün yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Bu anlamda kentli insanlar kimlik kargaşası yaşar hale gelmiştir. Günümüze doğru geldikçe teknolojik gelişmeler ve bunun ışığında devam eden küreselleşme hareketleri doğrultusunda, özellikle medyanın gücüyle yeni ve farklı, fakat tüm dünyada birbirine benzeyen kültürlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu gibi değişimler bireylerin özgürlüğünü de etkilemiştir. Bu çalışmada kısaca kent hayatının geçmişten günümüze değişim süreçleri ve bunun özgürlükle ilintisi ele alınmak istenmektedir. Göç, gecekondulaşma, kentleşme sürecinde yaşananlar ile günümüze geldiğinde kapalı siteler, tokiler, çipler üzerinden insanların nasıl özgürlüklerinin kısıtlandığını göstermek amaçlanmaktadır. Sosyolojik bakış açısıyla kentleşmedeki özgürsüzleşmeyi anlamak açısından öneme sahip bir çalışma olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: *Kent, Özgürlük, Kapitalizm, Demir Kafes*

Abstract

Urban life goes back to Mesopotamia civilizations but it is possible to say that base urbanization began with the industrial revolution. Capitalism began to develop expeditiously. Immigration increased from countryside to city. City population increased and this conditons also caused an increase consumption culture increased. Urban people have identity problem. In contemporary age technological innovations and globalization movements that continue in the light of these innovations, especially with power of media caused to appearance of new and different but at the same time similar cultures in the whole World. This article endeavours to demonstrate the alteration proces relation of this condition with freedom. This article say that migration, squatting, urbanization and site, toki and cips restrict freedom of people. This paper has importance in to understand the freedom in urbanization frem a sociological point of view.

Key Words: *City, Freedom, Capitalism, Iron Cage*

Giriş

Kent kavramı ile ilgili birçok farklı tanım yapılabilir. Kent yaşayan ve yaşatılan, kendine özgü sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal ve mekânsal ilişkiler ağı ve örgütlenme biçimi olan yaşam birimleri olarak tanımlanabilir (Beyazıt vd. vd., 2013: 150). Kent kavramının olumlu tanımı dışında olumsuz tanımları da yapılabilir.

Kent kavramını; yoğun trafiği, geniş yollar, sokak ve caddeleri olan, ikincil ilişkilerin hüküm sürdüğü, tarımın bırakılıp hizmet sektörünün devam ettiği, apartmanlar gibi yüksek ve gözü yoran binaların olduğu, güvenlik önlemlerinin yoğun olduğu nüfusu fazla olmakla birlikte insanların yalnızlaşmayı ve yabancılaşmayı yoğun bir şekilde hissettiği, tüketim kültürünün hüküm sürdüğü, özgürlüğün içinde esaretin yaşandığı alanlar olarak tanımlayabiliriz.

Çalışmanın temel savı; kent insanının özgür olmadığı üzerine kuruludur. Özgürlük kavramı; kişinin kendiliğinin oluşturan hür iradesi ve bu hür iradenin kent tarafından alışı

---

* Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Araştırma Görevlisi

edilmesi anlamında kullanılmaktadır. Kent insanı özgür müdür? Ne kadar özgürdür? Hangi konularda özgürdür? Tutsaklığını özgürlük olarak mı düşünmektedir? Bu çalışma bu soruları cevaplamayı hedeflemektedir. Bu durum anlatılırken Max Weber'in "Demir Kafes" kavramı kullanılmıştır. Weber bu kavramı içinde bulunulan toplumsal durum ve özellikle kapitalizm için kullanmıştır. Weber'e göre; kapitalist yapılanmadan kurtulmak çok zordur. Paralel olarak düşünüldüğünde aynı şekilde kentli insan için, içinde bulunduğu bir demir kafes mevcuttur ve bu kafesten kurtulması çok zordur. Daha doğrusu bu kafesin içindeki yaşam tarzından kurtulması çok zordur. Bu kafesi oluşturan birçok olgu vardır. Bu olguların toplamı bağımlı kentliyi oluşturmaktadır.

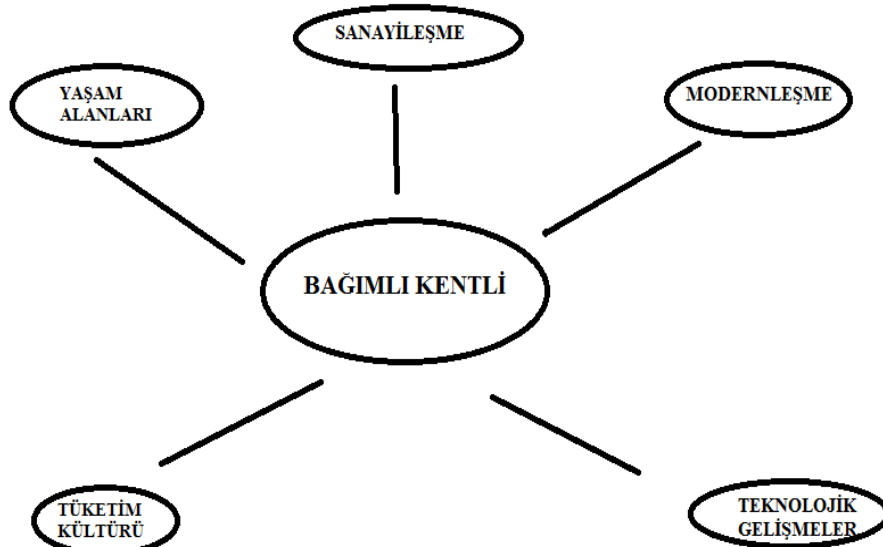
Çalışma beş başlık altında toplanmıştır. Her bir başlık kentli insanı bağımlı kılan her bir olgudan oluşmaktadır. Bu bağlamda kentli insanın yaşam profili ortaya konulmuştur. Bu olgular; sanayileşme, modernleşme, teknolojik gelişmeler, tüketim kültürü ve yeni yaşam alanları olarak belirlenmiştir. Bu olguların toplamı kapitalist sistemi tesis etmektedir. Bu bağlamda eleştirel bakış açısıyla kentli insan gözlemlenmiştir.

1. Kentlerin Tarihçesi

İlk olarak M.Ö. 6000 yıllarında ortaya çıkan M.Ö. 400 dolaylarında tam anlamıyla kurumsallaşan bir sisteme sahip olan kentler, o dönemde küçük ölçekli köy ve kasabalardan çok az farkla ayrılan yerleşim yerleriydi. Bu kentler el sanatlarının, zanaatlarının pazarlandığı, el ustalığı ile yapılan eşyaların satışa çıkarıldığı yerlerdi.(Çan, 2011: 3). Birçok kişinin mesleği belliydi ve mesleklerde usta-çırak ilişkisi mevcuttu. Marx'ın kullandığı anlamda işçi emek harcadığı işine yabancılaşmamıştı.

Kentlerin büyümesi 15.yy'dan sonra artış göstermiştir. Tabloda gösterilen olguların oluşmasıyla kentli insanın hayatında değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Özellikle 1980 sonrasında belirginleşen neoliberal politikalarla birlikte kentlerde kısa sürede büyük değişimler yaşanmıştır (Ergun vd., 2013: 40)

2. Bağımlı Kentliyi Oluşturan Olgular

Tablo 1: Bağımlı Kentliyi Oluşturan Olgular

2.1.Sanayileşme ve Bağımlı Kentli

Kentlerdeki bağımlılık sanayileşmeyle çok yakından ilintilidir. Sanayi devrimi kentlerin her anlamda değişim ve dönüşüm yaşamasını tetiklemiştir. Sanayi devrimine kadar çok az değişim ve dönüşüm geçiren kentler sanayileşmeyle birlikte çok hızlı bir şekilde değişmiştir. Bu büyüme bir olgu olarak kentleşmenin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kentlerde ortaya çıkan farklı iş kolları kırsalda yaşayan bireyleri kente çağırıştır bu bağlamda kentlerde işçi nüfusuna ihtiyaç artmıştır. Buna bağlı olarak bir nüfus hareketi gerçekleşmiştir. Sanayileşme ile birlikte oluşan işçi sınıfı kentteki nüfusu hızla artırmıştır (Çan, 2011: 4).

Bu durumun sonucunda kentli olmanın bazı gereklilikleri (kıyafetler, müzik, tüketim alışkanlıkları) insanların “kentli olma” ayrıcalığına bağımlı hale gelmesine sebep olmuştur. Bireylerin” kentli olma “ayrıcalığına sahip olmak için gündelik hayatta ortaya koyduğu davranışlar onları kafes içine almaya başlamıştır. Kişiler kırsal alanlardaki davranışların kentte sorun olacağını düşünmüş ve bu yüzden kentli gibi davranmaya başlamıştır.

Sanayileşme sonucu oluşan kentleşmeye yine sanayileşmenin kabul ettirdiği olumlu ve olumsuz yönler eşlik eder. Bilim ve tekniğin gelişmesi olumlu bir durum iken, kentlerin yapısal değişimi ve bu yapısal değişimlere maruz kalmış kente göç ederek kentlileşen insanların hayatında, daha önceki yüzyılların kentlilerinin sebep olmadığı kadar ahlak, hayat üslubu ve yabancılaşma sorunu olumsuz durumlardır (Aydoğan, 2009:211). Sanayi devriminden sonraki süreçte kentlerin üretimle ilgili maddi dokusunun yanında, kentsel yaşamın diğer tüm öğeleri de değişime uğramış, yeni bir kentli birey tipi, yeni davranış kalıpları ve kentli olma bilinci sanayileşme ile birlikte oluşturulmuş ve aynı zamanda bireylere kabul ettirilmiştir (Aslanoğlu, 1998:41). Harvey’e göre; Sanayi kapitalizmi, kendi ürettiklerine etkin bir talep oluşturabilmek amacıyla, kentleşme ve kentleşme ile ilgili yatırımları sürekli olarak genişletme kararı almayı hedefler. Bu bağlamda mekânın düzenlenmesi kapitalizmin yaygınlık kazanması için idealdir. Buna bağlı olarak sanayileşme sonrası değişimler bireylere yeni kentli nüfus kültürünü aşılarken aynı zamanda kapitalizme bağımlı hale getirmektedir (Gül ve Kahraman, 2013: 262-268).

2.2.Modernleşme ve Bağımlı Kentli

Modernleşme ve sanayileşme ile doğrudan ilintili olan kentleşme süreci; meydana geldiği toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel alanda anlamlı değişimlere sebep olmuştur. Kapitalizm; siyasi, iktisadi uzantısı olan sosyal dönüşüm projesi modernizm ile topluma, kente ve insana yönelik yeni olgular geliştirmiştir (Çan, 2011: 2).

Günümüz kentli insanın bencil, bireyselci, sözde özgür davranışlar sergilemesindeki temel neden modernizmin kabul ettirdiği davranış kalıplarıdır. Modern insan “ben”ine, egosuna bağımlı hale gelmiştir. Bugün modernleşmeyle birlikte insanlar köylerindeki dostlarını, kentlerde devam eden akrabalık bağlarını ve yakınlarını, aynı mahallede yıllarda birlikte yaşamının verdiği komşuluk ilişkilerini, sadakatlerini ve dayanışmalarını yitirmektedir (Aydoğan, 2009:211). Tüm bunlar modernleşmenin getirdiği bireysellik ve özgürlük adına yitirmektedir. Fakat bunlar bireye özgürlük ve mutluluk getirmek yerine, kişinin kendisine ya da başka şeylere bağımlı hale getirmekte ve aynı zamanda mutsuz etmektedir.

“Modernizm kuramı evrensel akıl dediği modernist aklı; karşı çıkılmaması gereken ve bütün insanlığa sonucunda mutluluk getirecek olan bir hedef olarak göstermiştir” (Erol, 2013: 74). İnsanları ikna etmekte başarılı olmuş, fakat mutlu etmekte başarısız olmuştur.

2.3. Teknolojik Gelişmeler ve Bağımlı Kentli

Sanayileşmeyle birlikte birçok alanda teknolojik gelişme yaşanmıştır. Bu teknolojik gelişmeler hayatımızı kolaylaştırmakla birlikte, bizi bu aletlere bağımlı hale getirmiştir. Televizyon, telefon, internet bağımlılığı bunlardan bazılarıdır.

Günümüzde televizyonlar evin en güzel köşesine sahiptir. Evin bir üyesi gibi muamele görmektedir. Son yıllarda satışa sunulan bir mobilya örnek verilebilir. Yaşam ünitesi; televizyon sehpasının post-modern halidir. Sadece televizyon için değil odadaki diğer eşyaların kullanımını kolaylaştırmak içinde bölmeleri vardır. Fakat yaşam ünitesinde en güzel bölüm televizyona ayrılmıştır. Televizyonsuz yaşam düşünülemezdir. Televizyon insanların en büyük boş zaman etkinliğidir. Kişilerin günlük hayatın sıkıntılarını, streslerini televizyonda geçirilen zaman ile unutmaktadır. Geleneksel anlamda aile bağlarının kentlerde çözülmeye başlamasının sebeplerinden birisi de televizyondur. Televizyon aynı zamanda kişilere nasıl daha iyi kentli olacaklarını öğretme görevini üstlenmiştir. Fakat bu durum kişilerin televizyon bağımlısı olmalarına sebep olmaktadır.

Son beş yıl içerisinde telefon bağımlılığı artmıştır. Özellikle akıllı telefonların üretilmesi ile birlikte internet ve telefon bağımlılığı birbirine paralel olarak ilerlemektedir. Telefonlar bireylerin yeni bir organı haline gelmiştir. Telefonu olmayan kişi anında telaşa kapılmaktadır. Hayatın durduğu düşüncesine sahip olmaktadır. Sosyal medya kavramı kentli insanın en bağımlı olduğu olgulardan biri haline gelmiştir. Teknolojik gelişmelerle birlikte kişiler arası iletişimin kolaylaşması bağımlılığı artırmıştır. Kentli bireyler karşılıklı iletişim yerine telefon ve internet iletişimini tercih etmektedir. Kentlerin sokakları bilgisayar ya da telefonda oyun oynayan çocuklar nedeniyle boşalmış ve sessizleşmiştir. Kentli insanların hizmet sektöründe masa başı işinde internete bağımlılığı söz konusudur. Artık bilgisayarsız hiçbir bürokratik iş halledilememektedir. Bu bağımlılık kentli bireylerin birçok psikolojik rahatsızlığa sahip olmalarına neden olmuştur.

Kenti insanlarda otomobil bağımlılığı da oluşmuştur. Otomobil sektöründeki teknolojik gelişmeler bireylerin otomobil alıp satmasını artırmıştır. Tıpkı akıllı telefonlarda olduğu gibi otomobillerde de, çok büyük bir değere sahip olmayan özelliklerin eklenmesi, kişilerin o telefona ya da otomobile sahip olma isteğini artırmaktadır. Buna bağlı olarak çok kısa mesafelere dahi, kişilerin otomobil ile gitmesine sebep olmaktadır. Geçmişte bir şehirden diğer şehre yürüyerek giden insanlar varken, günümüzde tam tersi otomobile bağımlı olan kişilerin olduğu bir durum ortaya çıkmaktadır.

Mobese kameraları ve çipli kartlar(kredi kartı vb.) kişilerin özgürlüğünü elinden almaktadır. Ne satın aldığımız, ne yediğimiz, ne okuduğumuz, nerelere gittiğimiz hepsi kayıt altındadır. Kentli birey özgür değildir, yaptığı her davranış izlemekte, takip edilmekte ve kayıt altına alınmaktadır. Bu durum tıpkı Foucault'nun "Panopticon"ına benzemektedir. Tıpkı bu şekilde kentli birey sürekli olarak Panopticon içindeymiş gibi gözetlenmekte ve her hareketi kaydedilmektedir.

2.4. Tüketim Kültürü ve Bağımlı Kentli

Kültür endüstrisi teorisyenleri "düşünüyorum, öyleyse varım" söyleminin yerine "tüketiyorum, öyleyse varım" söyleminin kullanılmasının uygun olacağını belirtmişlerdir. Bu söylem günümüz kentli insanının tüketime olan bağımlılığını özetlemektedir. Özellikle kentli kadınlar tüketerek rahatladıklarına, mutlu olduklarına ve "özgür" olduklarına inandırıldılar. Fakat tüketim bağımlılığı kentli bireyleri köleleştiren en büyük kapitalizm araçlarından biri haline gelmiştir. "Moda" kavramı da tüketim bağlamında bir meşrulaştırma sağlamıştır. Kişiler eskimeden eskiyen metalara sahip olmakta, Marx'ın deyişiyle "meta fetişizmi"ne maruz kalmaktadırlar. Birbirine benzeyen kadınlar, erkekler, ev eşyaları, arabalar,

aksesuarlar vs... tümü modaya uymanın dayanılmaz hafifliğini yaşamak için birer araç haline getirildi. Kentli kadın ya da erkek fiziksel güzelliğini dahi, modanın emirleri doğrultusunda yaşamaktadır. Fiziksel görünüşünü bile kendi istekleri doğrultusunda düzenleyemeyen kentli insanın "özgür"lüğünden bahsedilemez.

Geç kapitalist toplumun gündelik yaşamlarının vazgeçişmezleri haline gelen AVM'ler de tüketim kültürünü yoğun bir şekilde beslemektedir. AVM'ler Avrupa ve Kuzey Amerika'da 1960'lı yıllardan itibaren boy gösterirken, Türkiye'de 1990'ların başında görülmeye başlanmıştır. Bugüne gelindiğinde ise ülkenin hemen her kentinde AVM bulunmaktadır (Güney ve Aydoğan, 2013:106). Tüketim mabetleri olan AVM'lerde bireylerin yeniden üretildikleri söylenebilir. Alışveriş merkezleri Ritzer tarafından "tüketim kathedralleri" olarak isimlendirilmiştir (Ritzer, 2010). AVM'ler tüketimin kontrollü ve sistematik bir şekilde gerçekleşmesini sağlarken, aynı zamanda kentli bireylerin tüketime her an hazır olabilecek bir toplumsal yaşama sahip olmalarının koşullarını oluşturmaktadır(Güney ve Aydoğan, 2013: 111).

2.5. Yaşam Alanları ve Bağımlı Kentli

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de mekânsal gelişme ve eğilimler adaletsiz bir şekilde gelişmiş ülke yerleşme sistemi ve yerleşmeler arası ilişkiler olarak yeniden düzenlenmiştir. Bu bağlamda gettolaşmadan söz edilebilir. Getto; tanım olarak bir kette bulunan azınlık gruplarının sosyal, siyasal veya ekonomik nedenlerden dolayı bir arada yaşamak zorunda kaldığı bir bölgedir (Erkan, 2010:29). Kentlerde bu gettolaşmalar yoğun bir şekilde görülmektedir. Özellikle neo-liberal politikalar sonucunda kentler günden güne daha fazla demir parmaklıklarla çevrilmiş topluluklardan ve sürekli gözetim altında tutulan özelleştirilmiş kamusal mekanlardan oluşmaya başlamıştır (Gül vd., 2013: 258). Bunlardan başında, girişte güvenlik görevlisi olan, kendi içine kapalı, sözde "özgürlük" vaat eden ama gerçek hayata kapalı "gettolaşma"ya sebep olan siteler vardır. Çok lüks, tüm olanaklara sahip olunan bu yaşam alanlarında insanlar ruhtan yoksun hale getirilir ve bireyselleştirilir. Ben merkezli yaşam "gettolaşma"ya sebep olan sitelerle beslenir. Bunlardan başka yüksek katlı rezidanslar da bireyleri bağımlı hale getirmektedir. Çok katlı olmakla birlikte oda sayısı az olan bu rezidanslar benmerkezciliği beslerken aynı zamanda bireylerin yabancılaşma sorunu yaşamalarına sebep olmaktadır. Kentlerde artan bu tarz yapılanmalar komşuluk kavramının içini boşaltmakta ve bireyleri yalnızlaştırmaktadır. Bireyler "özgür" olduklarını düşünseler bile, esasında özgürlüklerini yitirmişlerdir. Çünkü yaşama ve insanlara karşı yabancılaşmak kişiye özgürlük getirmek yerine, tutsaklık ve mutsuzluk getirmektedir.

Sonuç

Çalışmada gösterildiği üzere, kentli bireylerin sanayi devrimi sonrasında özgürlüğü elinden alınmıştır. Özgürlük içinde yaşandığı bir esaret söz konusudur. Günümüz kentli insanının sürekli olarak stres yaşaması, psikolojik sorunlarla boğuşması kent hayatında boğulduğunu fakat kurtulamadığını göstermektedir. Eğer kişiler kent hayatında gerçekten "özgür" olsalardı, gün geçtikçe daha fazla utlu olmaları gerekirdi. Fakat günümüz kentli insanı gün geçtikçe daha fazla mutsuzlaşmaktadır. Çünkü tutsaklığı sonuna kadar yaşamaktadır.

Bu durumda kentli insan bir demir kafes içindedir ve bu kafesten çıkmak çok zor olacaktır. Tıpkı Weber'in söylediği gibi;

Hiç kimse henüz gelecekte demir kafeste kimin yaşayacağını ve bu devasa gelişimin sonunda da tamamen yeni peygamberler mi yoksa eski düşünce ve ideallerin mi güçlü bir

biçimde yeniden doğacağını ya da bunların ikisi de olmayacaksa bir tür mekanikleşmiş taşlaşma ve bunun yanısıra kasılmış bir kendini beğenmişliğe mi geçileceğini bilmiyor. Ruh yoksunu uzman insanları, yürek yoksunu zevk insanları, bu hiçler, kendi kendine hiç ulaşılmamış bir insanlık düzeyine tırmandıklarını zannederler (Weber, 1997: 60).

Kaynakça

- Aslanoğlu R. (1998), *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, Asa Kitabevi, Bursa.
- Beyazıt E.- Gül H. Vd. (2013), *Kent Kimliği ve Kimliksizleştirilen Kentler Üzerine bir Tartışma*, Kent Üzerine Özgür Yazılar, (Cem Ergun, Muharrem Güneş, Ayşe Dericioğlu), Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Aydoğan F. (2009), Tüketim Kültürünün Gölgesinde Kentler, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt XXVII, Sayı II, S. 203-215.
- Çan M.F. (2011), Kentleşme, Sanayileşme ve Kalkınma Etkileşimi <http://www.fka.org.tr/SayfaDownload/Kentle%C5%9Fme%20Sempozyum%20Bildiri%20Metni%20-%20M.%20Fatih%20%C3%87AN.pdf>
- Ergun C.- Gül H. Vd. (2013), *Neoliberal Küreselleşme ve Küresel Kent*, (Cem Ergun, Muharrem Güneş, Ayşe Dericioğlu), Kent Üzerine Özgür Yazılar, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Erkan R. (2010), *Kentleşme ve Sosyal Değişme*, Bilimadamı Yayınları, İstanbul.
- Erol A. (2013) *Kapitalizm Bağlamında Modernizm, Postmodernizm ve Kentleşme(Eleştirel Bir Bakış)*, (Cem Ergun, Muharrem Güneş, Ayşe Dericioğlu), Kent Üzerine Özgür Yazılar, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Gül S.-Kahraman F. (2013), *Kent İçin Sosyal Adaleti Savunmak ya da David Harvey Üzerinden Kentsel Adaleti Okumak*, (Cem Ergun, Muharrem Güneş, Ayşe Dericioğlu), Kent Üzerine Özgür Yazılar, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Güney A.- Aydoğan D. (2013), *Geç Kapitalizmin Derebeylikleri: Alışveriş Merkezleri*, (Cem Ergun, Muharrem Güneş, Ayşe Dericioğlu), Kent Üzerine Özgür Yazılar, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Ritzer G. (2010), *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*, (çev: Şen Süer Kaya), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Şen B. (2013), *Konut ve Çalışma Hakkı'nın Uzağına Düşmek: Güvencesizliğin Mekânları Olarak Bekâr Odaları*, (Cem Ergun, Muharrem Güneş, Ayşe Dericioğlu), Kent Üzerine Özgür Yazılar, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Weber M. (1997), *Protestan Ahlakı ve Kapitalizm Ruhu*, (Çev: Zeynep Aruoba), Hil Yayınları, İstanbul.